

Oslobađanje zapadne Slavonije u operaciji Orkan '91.

David Magdić, *mag. hist.*

Sažetak:

U uvodnom dijelu rada autor daje povijesnu retrospektivu raspada jugoslavenske federacije grosso modo, kao uvod u ratna događanja 1990-ih godina. Nadalje pruža uvid u jednu od važnijih oslobodilačkih operacija na području zapadne Slavonije tijekom početne faze rata i na temelju relevantne literature i izvora opisuje njezin tijek, značaj i postignute rezultate. Operacija je dobila naziv Orkan i kao takva predstavlja jednu od rijetkih i temeljnih pobjeda 1991. godine, postajući ishodište daljnjeg rasapa SAO Zapadne Slavonije, time i same srpske agresije.

Ključne riječi: oslobodilačka operacija, zapadna Slavonija, operacija Orkan, 1991. godina

Ekonomski i politički krah jugoslavenske federacije i početak agresije na Hrvatsku

Narod koji ne poznaje svoju prošlost, slijepo srlja u budućnost.

A. Starčević

Nekoliko je teorija o uzrocima raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Neki su skloniji tvrdnjama da se država ipak mogla održati, no većina smatra da je njezina disolucija bila neizbježna. Prema Richardu Holbrook, postoji pet ključnih razloga za raspad Jugoslavije. Pogrešno čitanje balkanske povijesti vidi kao prvi, dok su ostali redom: kraj Hladnog rata, ponašanje jugoslavenskih čelnika, neadekvatan američki odgovor na krizu te lažna teza Europljana da se mogu nositi sa svojim prvim izazovom nakon kraja Hladnog rata.¹ Uzroke za raspad Jugoslavije treba tražiti u prošlosti Jugoslavije. U svim tipovima političkih režima („lažni“ parlamentarizam, monarhistička diktatura, krnji parlamentarizam) država je bila centralistički uređena, unitarističkog tipa, a uzde političke, vojne i ekonomske moći držali su Srbi i bilo je svejedno zove li se država Velika Srbija ili Jugoslavija.²

Jugoslavenski sustav raspao se zbog njegove ekonomske i političke neodrživosti. Ekonomska neodrživost ispoljavala se u nepoštivanju njezinih tržišnih elemenata, gomilanju gotovih proizvoda unatoč neučinkovitosti i nerentabilnosti te izrazito visokom vanjskom dugu države. Za pokrivanje negativne bilance vanjskog duga upumpavan je novac u svojstvu kredita podržavan od Zapada kako bi pokušali (neuspješno) spriječiti ekonomski krah Jugoslavije. Mnoga poduzeća u državi radila su ne zbog svoje proizvodnosti već iz socijalnih razloga te radi zadržavanja radnih mjesta dok su njihove gubitke nerijetko financirale one rentabilnije i uspješnije tvrtke.³ Zaduživanje je s 6,5 milijardi američkih dolara u 1975. godini poraslo na 18,4 milijardi dolara pet godina kasnije, a proračunski deficit premašio je više od 3 milijarde dolara. U 1983. inozemni dug dosegao je svoju kulminaciju od vrtoglavih 19,7 milijardi dolara, dok je dinar u istoj godini devalvirao za čak 84%.

¹ B. RADOVIĆ, „Yugoslav Wars 1991-1999 and Some of Their Social Consequences“, u *Torture in War, Consequences and Rehabilitation of Victims: Yugoslav experience*, Beograd: IAN International Aid Network, 2004., dostupno u PDF verziji <http://www.ian.org.rs/publikacije/tortura/english/01.pdf> (20. veljača 2017.)

² I. BANAC, *Raspad Jugoslavije; eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima*, Zagreb: Durieux, 2001., 116-117.

³ *Povijest Hrvata: od 1918. do danas* (gl. ur. I. Perić), Zagreb: Školska knjiga, 2007., 356.

Osim ekonomskog, Jugoslavija je doživjela i svoj politički slom, potaknut prije svega velikosrpskom državnom politikom, ali i nezadovoljstvom ostalih naroda u Jugoslaviji. Komunistička partija i njihove politike u svim republikama doživjele su poraz, osim u Srbiji i Crnoj Gori gdje su partije ostale na vlasti. Taj izbor možda najbolje pokazuje želju naroda za daljnjim očuvanjem Jugoslavije. Sama činjenica da u periodu od oslobođanja od fašističke okupacije pa sve do 90-ih godina nisu provedeni demokratski izbori kojima bi se legitimiralo opstojanje države i njezina daljnja budućnost govori tome u prilog.

Srbi su svoju potlačenost i neravnopravnost vidjeli još u Ustavu⁴ iz 1974. godine te krivce proglasili Tita i Kardelja jer su republikama omogućili da „ostvare svoje nacionalne programe“ podređivanja Srba.⁵ Josip Broz Tito je Ustavom očuvao i proširio konfederacijske elemente i ojačao moć i vlast republika i pokrajina. Tito i Kardelj nadali su se da će konfederacijom očuvati ideju jugoslavizma, dok je Milošević 90-ih godina htio sve republike podvrgnuti hegemonističkoj agresivnoj politici.⁶

Državni tajnik u State Departmentu u administraciji predsjednika G. Busha, Lawrence Eagleberger, u srpnju 1990. godine izjavio je kako je „Jugoslavija jedina zemlja koja ima realne mogućnosti da uspješno provede reformu i riješi ekonomski položaj u istočnoj Europi“ i da „treba reformirati državu i ekonomiju“.⁷ Međunarodna zajednica je također vjerovala da Jugoslaviji treba reformator koga su vidjeli u Slobodanu Miloševiću, a koji bi mogao pogurati cijelu jugoslavensku federaciju prema demokraciji.⁸ Uspon Miloševića opisao je i njegov politički prethodnik i mentor, Ivan Stambolić koji je zapisao: „Osma sjednica zaista je bila ratna truba čiji je zov podigao na noge srpske nacionaliste, u pohod na razaranje Jugoslavije. (...) Jugoslavija je već tada bila osuđena na smrt. Preostao je samo njezin jezivi hropac u krvi.“⁹

Cilj srbijanske politike bio je povezan sa stvaranjem treće Jugoslavije, namećući tezu kako su za rat (građanski, op.a.) krivi ljuti nacionalisti i zavađenost naroda od tih istih nacionalista (Tuđman i Milošević) kako bi prekrili očiti krimen za agresiju. Tako su demokratski izabrani lideri poput Kučana, Izetbegovića i Tuđmana svrstani uz bok „balkanskom Gorbačovu“ Slobodanu Miloševiću i isti su podrivali zajednički jugoslavenski identitet.¹⁰

Milošević je još u siječnju 1989. godine na XX. sjednici CK SKJ ustao u obranu homogenizacije te stvorio propagandnu mašineriju veličajući ulogu Srbije u kojem je paralelno stvarao etnički čistu Veliku Srbiju koja se mogla ostvariti jedino ratom.¹¹

Srbija na čelu s Miloševićem je dakle, zamišljala propalu državu skrojiti po načelu memorandumske ideologije u kojem se težnja stavlja na prevlast Srbije u jugoslavenskoj federaciji dok granice Srbije moraju biti izmijenjene tako da svi Srbi iz Jugoslavije mogu živjeti

---

⁴ O Ustavu iz 1974. godine u Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. - 1991.– od zajedništva do razlaza*, Zagreb: Školska knjiga, 2006., 472-483.

⁵ J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe; Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, Zagreb: MATE, 2011., 16.

⁶ D. BILANDŽIĆ, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, Zagreb: AGM, 2001., 29., 78.

⁷ M. CUPEK HAMIL, *Konferencija o miru u Jugoslaviji i raspad jugoslavenske federacije*, Zagreb: Leykam international, 2008., 12.

⁸ J. GLAURDIĆ, 2011., o.c., 22.

⁹ Iz knjige I. STAMBOLIĆ, *Put u bespuća*, Beograd. Radio B92, 1995., 19., vidi i u A. NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2011., 20-21.

¹⁰ V. STAREŠINA, 2017, „*Haški tečaj povijesti*“, Slobodna Dalmacija, 26. veljača 2017., dostupno i na webu <http://www.slobodnadalmacija.hr/misljenja/vijesti-i-konteksti/clanak/id/470548/haaski-tecaj-povijesti> (27. veljača 2017.

¹¹ I. BANAC, 2001., o.c., 142.

u proširenoj Srbiji.¹² Odlučni u želji za vođenjem države, Srbima na čelu sa Slobodanom Miloševićem nije preostala druga mogućnost ovladavanja doli autoritarnim režimom, odnosno diktaturom. Verbalni antihrvatski mitinzi (Gazimestan, Vrginmost, Benkovac, Gračac, Knin, Obrovac i dr.), propagandni filmovi („Što je istina o naoružavanju HDZ-a u Hrvatskoj“?) samo su dolijevali ulje na vatru, a balvan revolucija, svrstavanje JNA uz pobunjene Srbe te proglašavanje SAO Krajine kulminirali su te doveli do agresije Srba te obrambenog i oslobodilačkog rata hrvatske vojske i njezine političke vrhuške na čelu s Franjom Tuđmanom.

Zapadna Slavonija tako je neizbježno podijelila sudbinu i ostalih ratom zahvaćenih područja u kojem je bilo nekoliko znakovitih oslobodilačkih akcija i operacija hrvatskih vojnika među kojima je i operacija *Orkan* u jesen i zimu 1991. godine.

Zapadna Slavonija – geostrateški položaj i etnički sastav

Termin zapadna Slavonija je u uporabu ušao isključivo posljedicom oslobodilačkog rata iz 90-ih godina i do tada se nikad nije koristio u tom obliku. Zapadnoslavonsko područje obuhvaćalo je devet nekadašnjih općina: Virovitica, Podravska Slatina, Bjelovar, Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Požega, Novska i Nova Gradiška koji su *Zakonom o područjima županija, gradova i općina u RH* od 30. siječnja 1997. godine preustrojani u novoformirane županije: Bjelovarsko-bilogorska, Sisačko-moslavačka, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska i Brodsko-posavska. Prometna važnost ovoga područja je iznimno važna.¹³ To potvrđuju cestovna i željeznička mreža koja povezuje zapadni dio Slavonije s ostalim krajevima Hrvatske (posebice Istoka Hrvatske što će biti veoma važno u kontekstu ratnih godina), ali je i od međunarodne važnosti (Paneuropski koridor X i željeznička pruga M1). Površina u granicama tih navedenih općina je 3.186 km² i ima 307 naselja sa 157.332 stanovnika 1991. godine, ili 49 stanovnika na 1 km² što ga čini razmjerno slabo naseljenim područjem.¹⁴ Hrvati su činili apsolutnu većinu stanovništva u svim županijama odnosno općinama zapadne Slavonije, dok je najviša zastupljenost srpskog stanovništva bila u Okučanima (72,43%), Pakracu (34,4%), Daruvaru (30,3%) i Grubišnom Polju (28,9%).

Zapadnoslavonska bojišnica neposredno pred operaciju Orkan

U zapadnoj Slavoniji zbog prodora Banjalučkog korpusa iz BiH do listopada 1991. godine¹⁵ okupiran je osjetan dio teritorija. Ali Hrvatska vojska je, preustrojem iz Zbora narodne garde u oslobodilačkim vojnim operacijama *Orkan*, *Otkos*, *Orada* i *Papuk* oslobodila većinu područja zapadne Slavonije, dok su Sarajevsko primirje i dolazak postrojbi UN-a spriječile potpuno oslobađanje Slavonije koje će biti realizirano operacijom *Bljesak*. Početkom 1991. godine na području zapadne Slavonije vođena je pobunjenička aktivnost za

---

¹² Memorandum SANU strateški je projekt srpske intelektualne elite izdan je 29. rujna 1986. godine; vidjeti tekst na <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/memorandum%20sanu.pdf> (28. veljača 2017.), P. J. COHEN, *Tajni rat Srbije; propaganda i manipuliranje prošlosti*, Zagreb: CERES, 1997., 173.

¹³ I. MIŠKULIN, *Imas puska, imas pistol? O mirovnim pregovorima UN-a u zapadnoj Slavoniji*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, 2014., 10.

¹⁴ I. CRKVENČIĆ - Z. PEPEONIK, «Zapadna Slavonija – razvoj narodnosnog sastava», *Društvena istraživanja*, Zagreb, 2/1993., br. 2-3., 335.

¹⁵ U ovome radu biti će naglasak isključivo na 1991. godini kada se odvijalo najveći dio oslobodilačkih i napadnih operacija stoga će se podrazumijevati ista godina kod navođenja različitih datuma i mjeseci, dok će izuzetci biti jasno naznačeni.

stvaranje SAO Zapadna Slavonija. Secesionistička kampanja prevladavala je u općinama s manjom zastupljenošću srpskog stanovništva: Bjelovar, Nova Gradiška, Novska, Orahovica, Virovitica, Požega, i onih s većom: Daruvar, Garešnica, Grubišno Polje i Pakracu, koji je tako odigrao ulogu Knina u Dalmaciji i Lici, a uloga Milana Babića u SAO Zapadnoj Slavoniji pripala je Veljku Džakuli.¹⁶ Dana 12. kolovoza pobunjeni Srbi formiraju pobunjeničku tvorevinu SAO Zapadna Slavonija koja je bila pod značajnim utjecajem SAO Krajine, a čija je Narodna skupština donijela odluku od pripajanja SAO Zapadne Slavonije Republici Srpskoj Krajini.¹⁷

Mi, Srbi u Slavoniji i Baranji, želimo da živimo u jednoj državi. Ona se sad zove Jugoslavija. Borimo se da kao takva ostane. Ali, ako dogovor bude da se jedan dio odcijepi, želimo ostati u toj drugoj državi koja će ujediniti Srbe. (...) Uglavnom, ne želimo ostati odvojeni od matice Srbije, kojoj pripadamo. Sa Hrvatskom, odnosno sa dijelom Hrvatske, sigurno ne želimo ostati. Odvajaju se narodi, ne države.

Veljko Džakula, predsjednik vlade SAO zapadne Slavonije, veljača 1991.

Po uzoru na Novosadski, peti Banjalučki korpus, koji je činio osnovu agresije u zapadnoj Slavoniji, u kolovozu je preko BiH ušao u Slavoniju postavljajući tampon zonu u Okučanima, u kojem je JNA već imala nekoliko vojnih centara. Namjera agresorskih pobunjeničkih snaga bila je potpuni prekid svih prometnih veza od zapadne prema istočnoj Slavoniji kako bi se stekli uvjeti za napad na Istok Hrvatske i prometnu povezanost s Istočnom i Zapadnom SAO Krajinom, zbog čega je zapadnoslavonsko ratište dobilo na važnosti obrane domovine. Zadaća Banjalučkog korpusa bila je i naoružati pobunjenike u SAO Zapadnoj Slavoniji i svoje postrojbe s vojnim centrima JNA i tako izvesti amputaciju Hrvatske na novoj zapadnoj granici Velike Srbije linijom Virovitica – Karlovac – Karlobag.¹⁸

Osvajanje vojarni u rujnu polučilo je uspjeh i u zapadnoj Slavoniji gdje su također osvojeni svi objekti i vojarne. To je bila izlika JNA koja je u suradnji s pobunjenim Srbima pokrenula ranije planiranu operaciju napada na Hrvatsku s naumom da isprijeka Hrvatsku na istoku, nastavljajući sa zapadnim djelom pa sve do slovenske granice i Jadrana, prisiljavajući vojsku na bezuvjetnu predaju, kao i predaju srbijanskih svojatanih teritorija.¹⁹

Napadna operacija združenih Srba i JNA u zapadnoj Slavoniji počela je već sredinom rujna oko naselja Nove Varoši i Gornjih Bogićevaca, a napade je predvodila 16 proleterska mehanizirana brigada u čiji sastav je uvedena 265. mehanizirana brigada na čelu sa zapovjednikom Milanom Čeleketićem,²⁰ a koja se uz 329. oklopnu brigadu učvrstila u širem području oko Okučana. Tim napadnim djelovanjima stvoreni su uvjeti za aktivniju borbu Banjalučkog korpusa, koji je svoje napade vodio prema Novskoj, Lipiku, Pakracu i Novoj Gradišci. Prema N. Gradišci napadala je 329. oklopna brigada, prema Lipiku i Pakracu 343.

¹⁶ M. VALENTIĆ, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995., Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Zagreb: Knjiga Print, 2010., 97-98.

¹⁷ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. - 1995., Dokumenti*, knjiga 2., Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990. – 1991.), Zagreb: HMDCCR, 2007., 378.

¹⁸ M. VALENTIĆ, 2010., o.c., 174.

¹⁹ D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: Nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica Miškulin i Mladen Barać), Slavonski Brod – Zagreb 2012., 104.

²⁰ D. MARIJAN, 2012., o.c., 105.

motorizirana, a prema Novskoj 16. proleterska brigada, dok je napade s jasenovačkog područja pokretala 11. partizanska brigada 10. partizanske divizije.²¹ Cilj operacije JNA i pobunjenih Srba bio je „poraziti hrvatsku vojsku potpuno (...) i ostvariti puno sadejstvo sa srpskim ustanicima u Krajini (...) te blokirati Hrvatsku iz vazduha i sa mora (...) kao i usmjeriti glavninu srpskih napada za oslobođenje srpskih teritorija (...) time bi se isprjesecali hrvatski teritoriji na pravcima Gradiška – Virovitica; Bihać – Karlovac – Zagreb; Knin – Zadar; Mostar – Split (...)”²²

U kontekstu navedenoga, Banjalučki korpus je u nepotpunom sastavu 19. rujna izveo napadnu operaciju smjerom Okučani - Kutina s namjerom: odsjeći Slavoniju i u suradnji s 12. korpusom razbiti i razoružati paravojne formacije.²³ Ratno zrakoplovstvo JNA 21. rujna raketiralo je odašiljače na Psunju i poštu u Novoj Gradišci što je dovelo do prekida veze. Uslijedilo je raketiranje Nove Gradiške, Dragalića i Gornjih i Donjih Bogićevaca, a u topničkoj kanonadi stradala je crpka Bročice te je grad ostao bez pitke vode.²⁴

Pred kraj rujna počele su se nazirati organizacijsko-ustrojbene aktivnosti hrvatskih snaga, do tada uglavnom neorganiziranih. Po zapovjedi ministra obrane 26. rujna pokrenut je ustroj nekoliko pričuvnih brigadi Hrvatske vojske. Osnovu za popune dala je 108. slavonskobrodsko brigada iz čijeg se 3. i 4. bataljuna formirala 121. novogradiška odnosno 123. požeška brigada.

Krajem rujna Banjalučki korpus pokušao je proširiti koridor na pravcu Bosanska Gradiška – Okučani – Podravska Slatina čime bi dobio osnovu za prodor ka Virovitici, Lipiku i Daruvaru u planu amputacije zapadne Slavonije od ostatka Hrvatske.²⁵ Krizni štab općine Novska u to vrijeme stabilizirao je bojišnicu na pravcu Gorice – Trnava – Cernička Šagovina – relej Psunj istovremeno pristupajući osnivanju 121. novogradiške brigade čime su stečeni uvjeti za obranu od agresora i aktivno djelovanje protiv istoga na tom području.²⁶

Već prvoga dana listopada napadima 16. proleterske motorizirane brigade i 343. motorizirane brigade počela je velika agresorska ofenziva. Prva brigada tako je u pet dana probila hrvatsku obranu i izbila na crtu motel Jug – Paklenica, dok je druga izbila na crtu Donja Subocka – Bair – Bujavica te se spojila s bataljunom 5. partizanske brigade TO SR BiH s kojom su osvojili Lipik u borbama od 12. do 17. listopada.²⁷ Sredinom listopada nisu poduzimane nikakve napadne operacije s obje strane i nastupilo je kratko zatišje što je Operativna grupa (nadalje OG) *Posavina* iskoristila za analizu situacije na bojišnici te kako bi dobili na vremenu koje bi utrošili na što ažurniju operativnu pripremu za taktičko preuzimanje inicijative na zapadnoslavonskoj bojišnici. U razdoblju od 16. do 19. listopada neprijatelj je bezuspješno pokušao proboje kod Starog Grabovca u namjeri da se približi Novskoj. Tada su aktivnosti za ustroj i mobilizaciju 125. novljanske brigade privedene kraju. Zapovjedno mjesto brigade bilo je u Lipovljanima, dok je njezina odgovornost bila na crti Jasenovac – Puić brdo – Kraljeva Velika.²⁸ Ista je brigada izviđanjem došla do saznanja da je greben Novskog i Kričkog brda prazan. Riječ je o dominantnom i strateški važnom koridoru koji omogućava nadzor pravaca iz Novske prema Okučanima i Lipiku, pa su se hrvatske snage

²¹ D. MARIJAN, *Graničari: Prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006., 84.

²² V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd 1993., 134-136.

²³ D. MARIJAN, 2012., o.c., 105.

²⁴ D. MARIJAN, 2006., o.c., 89-90.

²⁵ D. MARIJAN 2006., o.c., 99.

²⁶ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli*, Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 1996., 32.

²⁷ D. MARIJAN, 2012., o.c., 107.

²⁸ R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 40.

prionule zauzimanju tog važnog područja 26. i 27. listopada.²⁹ Zauzimanjem Kričkog i Novskog brda te uspješnim odbijanjem agresorskog napada na pravcu Okučani – Novska hrvatske snage znatno su poboljšale svoj operativni položaj s kojim su stekli uvjete za odbacivanje i obranu od neprijatelja te preuzimanje inicijative na zapadnoslavonskoj bojišnici. Pristupilo se planu provedbe taktičke operacije poznate pod kodnim nazivom operacija *Orkan '91*.

Hrvatske snage na području zapadne Slavonije

Iz Operativne grupe *Posavina* i Operativne zone Zagreb: 1. brigada „Tigrovi“, 8 br. (kasnije 151.br.), 99. br. HV (Peščenica), 1/101. br. HV (Zagreb-Susedgrad), 105. br. HV (Bjelovar), 108 br. HV (Slavonski Brod), 121. br. HV (Nova Gradiška), 125. br. HV (Novska, sljednica 62. samostalne bojne), 149. br. HV (Trešnjevka), 153.br. HV (Velika Gorica) samostalne bojne HV: 51. „R“ (Vrbovec), 53. „R“ (Dugo Selo), 56. „R“ (Kutina), i 65. „R“ (Ivanić-Grad), samostalna dragovoljačka postrojba „Štraseri“, samostalna dragovoljačka satnija 100. br. HV (Zagreb-Centar), Izvidničko-diverzantska satnija (Kraljeva Velika) i samostalna satnija 101. brigade (Zagreb-Podsused)

Iz Operativnih zona Bjelovar i Osijek: 104.br. HV (Varaždin), 105.br. HV (Bjelovar), 117. br. HV (Koprivnica), 123. br. HV (Požega), 127. br. HV (Virovitica), 132. br. HV (Našice), 136. br. HV (Podravska Slatina) i samostalne bojne HV: 52. „R“ (Daruvar), 57. „R“ (Grubišno Polje; kasnije preimenovan u 77. bojnu), 63. „A“ (Požega, kasnije 1. bojna 123. brigade) 73. „R“ (Garešnica), 75. „R“ (Zagreb), 76. „R“ (Pakrac), 69. bataljun Vojne policije, 15. i 17. mješovita protuoklopna topnička pukovnija HV (Križevci)

Operacija Orkan – prva faza

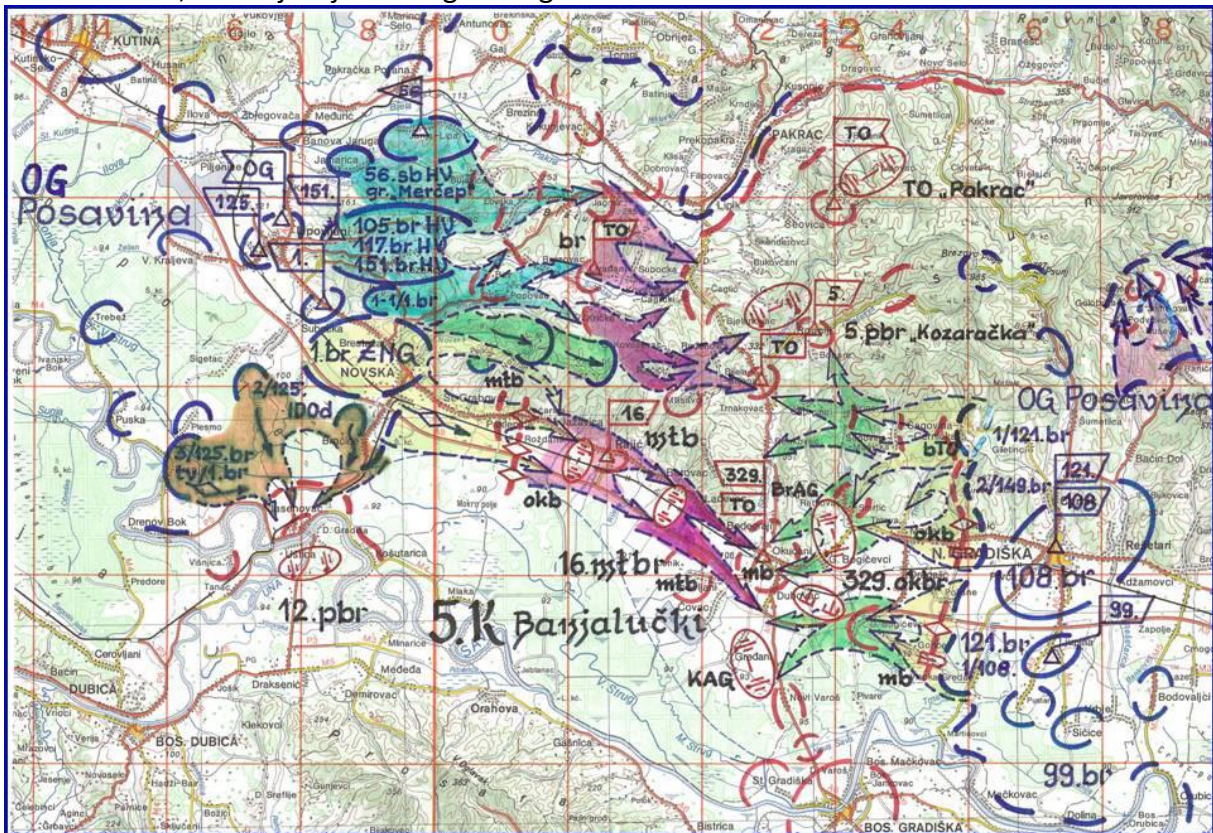
Sve ove obrambene i napadne akcije Hrvatske vojske i novoustrojenih brigada vođene su s ciljem realizacije oslobodilačko napadne akcije tajnog naziva *Orkan*, kojega je razradila OG *Posavina* pod zapovjedništvom pukovnika Rudija Stipčića. Plan operacije predstavljen je od strane OG *Posavina* i odobren je u Glavnom stožeru HV 25. listopada. Zadaća OG *Posavina* u napadnoj operaciji Orkan bila je napadnim djelovanjima na pravcima Nova Gradiška – Okučani i Novska – Okučani razbiti snage neprijatelja, a na crti Pakrac – Donji Čaglic – Japaga neprijatelja okružiti i u suradnji sa zajedničkim djelovanjem OG Pakrac uništiti ga.³⁰ Operacija se odvijala u dvije etape. Prva etapa trajala je od 29. listopada do 7. prosinca u kojoj su oslobođena naselja Lovska, Popovac, Brezovac, Livađani, Gornje i Donje Kričke, motel Trokut i Bair, dok je druga etapa trajala od 10. prosinca do potpisivanja Sarajevskog primirja.

Sjedište Banjalučkog korpusa bilo je u Banja Luci, dok je raspored snaga neprijatelja na zapadnoslavonskoj bojišnici bio sljedeći: u Banja Luci su bili, osim Komande korpusa prisutni 5. bataljun vojne policije i veze, 10. partizanska divizija, 329. oklopna brigada, 5. mješoviti artiljerijski puk, 5. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk, 5. laki artiljerijski puk protuzračne obrane, 293. inženjerijski puk, 188. pontonirski bataljun, 5. sanitetski bataljun i 5. automobilski bataljun. U Prijedoru je bila stacionirana 343. motorizirana brigada i 6. partizanska brigada, dok je u Mrkonjić Gradu bila 30. partizanska divizija s tri brigade. U zapadnoj Slavoniji korpus je ojačan brigadama iz Kikinde (14. pješačka), Titova Užica (134. laka pješačka), Banja Luke (2. partizanska TO), Prijedora (5. partizanska TO), Okučana (265.

²⁹ R. DRAGOVIĆ KLEK, *Deset godina poslije*, Zagreb: Vlastita naklada, 2001.

³⁰ R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 49.

motorizirana) i Kosovske Mitrovice (125. motorizirani bataljun).³¹ Pobunjeničke snage u zapadnoj Slavoniji nastale su na strukturi unutarnjih poslova narodne obrane i prozване su Teritorijalna obrana Zapadne Slavonije.³² Komandant Banjalučkog korpusa bio je general Nikola Uzelac, a od siječnja 1992. godine general Vladimir Vuković.

Slika 1. Plan napadne operacije Orkan '91 od 27. listopada 1991. (preuzeto iz: R. STIPIČIĆ, *Napokon smo krenuli*, Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 1996., 54-55.

Novljanska bojišnica

Novljansko ratište od početka rata bilo je jedno od aktivnijih. Kao takvo postalo je i najvažnije poprište sukoba u operaciji *Orkan*. Još od početka listopada u Novskoj je počelo funkcioniranje Operativne grupe *Posavina*. Nakon listopadskih napada pobunjenih Srba i JNA pred kraj mjeseca nastupilo je zatišje na novljanskoj bojišnici, što je iskoristila 1. brigada ZNG-a za zaposjedanje dva strateški važna grebena - Novskog i Kričkog brda. U prvom danu akcije borbeni grupa 1. i 6. bojne Tigrova s Izvidničko-diverzantskom skupinom „Zulu“ uspješno je osvojila selo Voćarice. Ova kratkotrajna akcija označit će prekretnicu u vođenju rata na zapadnoslavonskom području gdje će neprijatelj sve više podlijetati napadima i izgubiti taktičku inicijativu na ratištu. Napadne aktivnosti 29. prosinca nastavljene su pravcem napada Novska – G. Rajić – Okučani gdje su dijelovi Tigrova zauzeli greben Pujić – Novsko brdo – Kričko brdo. Te važne uzvisine osigurane su u nastavku napada na pravcu Voćarica – Roždanik kada se pokušalo presjeći prometnica Novska – Okučani.³³ Treća četa 125. brigade uz prethodnu topničku pripremu krenula je na pravac Bročice – Košutarica – Jasenovac. Četa je prešla kanal Strug i izbila na crtu Beljavina – Gornje Mrzlo Polje, a grupa HOS-a napala je Jasenovac. Operacija je prošla uspješno s minimalnim posljedicama, a neprijatelju su

³¹ D. MARIJAN, *Domovinski rat*, Zagreb: Despot infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016., 103.

³² D. MARIJAN, 2016., o.c., 104.

³³ D. MARIJAN, 2009., o.c., 235.

nanešeni veliki gubici u živoj sili i opremi.³⁴ Ovo razdoblje karakteristično je po nemogućnosti potpune stabilizacije bojišnice te rasula u 105. brigadi. Selo Bair napao je 1. bataljun 105. brigade HV i dio 63. bataljuna 125. brigade. Selo je zauzeto bez većih sukoba, a četa 105. brigade zajedno s četom 63. bataljuna napustili su položaje Baira, dok se drugi bataljun nije ni pojavio na bojištu.³⁵ U bjelovarskoj brigadi prve bojne ostalo je 106 od 350 ljudi, druga čazmanska bojna nije bila ni popunjena, dok je iz treće đurđevačke bojne 40 ljudi samostalno napustilo položaj. Takvo stanje u brigadi zahtijevalo je hitnu proceduru zamjene zbog nemogućnosti održavanja položaja i daljnjih aktivnosti, pa je od GS HV tražena zamjena iste.³⁶ Operativna grupa ojačana je sa samoborskom 8. brigadom HV (koja je kasnije preimenovana u 151. brigadu) dok je 105. brigadu zamijenila 117. koprivnička brigada. U napad za oslobađanje Popovca, „dobro utvrđenog srpskog uporišta“ krenulo se 1. studenog.³⁷ Akcija je završila povlačenjem hrvatskih snaga, od kojih su neke kasnile u napadu, što je utjecalo na (ne)uspjeh akcije, no uporni napadi hrvatskim snagama donijele su uspjeh dva tjedna kasnije kada je Popovac oslobođen. Tijekom početka studenog stanje na novljanskoj bojišnici poprilično je mirno, uz povremena avijacijske i minobacačke aktivnosti ratnog zrakoplovstva, odnosno pješništva 16. proleterske motorizirane brigade, nositelja napada na novljanskom ratištu. Minobacačka vatra otvarana je pod području Krapje – Drenov Bok – Bair – Bujavica, a zrakoplovstvo JNA raketiralo je most na željezničkoj pruzi između Banove Jaruge i Ilove.³⁸ Manja topnička djelovanja prema Starom Grabovcu, kojima se kršilo primirje potpisano 5. studenog između RH i JNA, bila su uvod za topnička razaranja JNA prema Broćicama, Novskoj, Starom Grabovcu i Drenovu Boku.³⁹ Manjih pješačkih napada bilo je 11. studenog kada je diverzantskom akcijom srušen most u području Blatuše čime je spriječeno kretanje oklopništva prema Bairu. Križevačke postrojbe 117. brigade nakon topničkih djelovanja i izvidničkih aktivnosti neprijatelja pretrpjele su velike gubitke te je kriza zahvatila i njih. Brigada se povukla iz Baira u Kozarice, pa je agresor bez borbe zauzeo nadzor na Bairom.⁴⁰ Procjenjujući da napadne operacije nisu omogućile proboj na pravcu Novska – Okučani, od GS HV odobrena je izmjena odluke za napadna djelovanja za operaciju *Orkan*. Napadna djelovanja prebačena su na pravac Bair – Livađani – Gornji Čaglić.⁴¹ Nakon dužeg zastoja i priprema u OG *Posavina*, napad je nastavljen 5. studenog uz razradu plana za napad od strane 125. brigade. Glavne snage brigade (62. i 63. bataljun) osiguravale su međuprostor između 1. i 117. brigade na pravcu Kozarice – Bair – Brestačko brdo dok je manji dio ovih snaga osiguravao napade JNA od strane Paklenice, Voćarice i s pravca Gornjeg Rajića. Napadi HV su izostali zbog povlačenja hrvatskih snaga te intenzivnih izviđanja prema Popovcu, Brezovcu, Livađanima i Donjim Kričkama. Naime, nakon zarobljavanja nekoliko neprijateljskih vojnika hrvatske snage su shvatile da posjeduju potpuno krive procjene o neprijateljskoj vojsci. OG *Posavina* napisala je novu zapovijed za napad 12. studenoga. U jutarnjim satima 15. studenog Tigrovi sa svijе borbene skupine napali su Popovac iz dva pravca. Prva borbena grupa napala je pravcem Bair – Popovac (škola) a druga je napala pravcem Brestačko brdo – Grad brdo – Popovac. Obezglavljeni neprijatelj se nakon poraza

---

³⁴ D. MARIJAN, 2009., o.c., 235.

³⁵ D. MARIJAN, 2009., o.c., 236.

³⁶ R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 60.

³⁷ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, (gl. urednik Josip Lucić), Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, Zagreb 2012., 200.

³⁸ D. MARIJAN, 2009., o.c., 244.

³⁹ D. MARIJAN, 2009., o.c., 244.

⁴⁰ D. MARIJAN, 2016., o.c., 109., i D. MARIJAN, 2009., o.c., 246.

⁴¹ R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 61.

zaputio u bijeg prema Livađanima, dok je HV ovladala Popovcem i Grad brdom. Napad je nastavljen 16. studenog kada je zauzet Bair.

O operativnoj situaciji i popuni korpusa vojskom za buduće zauzimanje Baira te važnosti novljanske bojišnice za agresora kao i njihovim daljnjim aktivnostima na istoj, svjedoči presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Veljka Džakule:

Karadžić: *Kakvo je stanje gore?*

Džakula: *Nije dobro, bar u ovom dijelu oko Novske Vezano za pokolj 18 teritorijalaca... Došli su kao teroristička grupa obučena u JNA uniforme ... Njih 40-tak je upalo, opkolilo ove, poklali ih na brzinu. Oni su se probili na Bair – to je jedan punkt prema Lipiku i gore drže 5 naših sela. Počeli su da tuku sa tenkovima, imaju 7 tenkova (...)*

Karadžić: *Pa dobro, što Armija, jel Armija nešto uradila?*

Džakula: *Pa samo je jedan transporter skinula i sad se miruje. Uzvratili su naši s tim platinima teškog oružja, ali mislim da Bair mora ponovno pasti u naše ruke. Bojim se i prodora se pripremaju tamo kod Sirača od Daruvara, znaš. Na Pakrac se vrši pritisak, kao da su u nekoj ofanzivi, znaš.*

Karadžić: *Jel Krajina se diže, jel ima rezervista?*

Džakula: *(...) Ja sam tu kod Voje, čekam, ali izgleda slabo, zato sam htio nešto sa vama da vidim ako možete gore Beograd zvati da ipak vi imate gore autoritet.*

Karadžić: *Gledajte, nemamo mi ništa sa Beogradom, Beograd je dao zeleno svjetlo nego tu neka digna narod i neka napuni Banjalučki korpus sa vojskom (...) Kuprešani i Brđani neka energično idu u sve opštine. Predsednik opštine koji nije u stanju da mobilize neka podnese ostavku (...) Nemojte tog nesretnog Uzelca ostavili su ga potpuno samog (...) ima tehniku a nema ljudstvo (...)*⁴²

Potom je 6. bojna Tigrova zauzela položaje u selu Brezovcu i Livađanima, koje je predala 117. brigadi.⁴³ U poslijepodnevnim satima 56. samostalni bataljun HV uz značajnu podršku skupine „Merčep“ zauzeo je Lovsku uz izvlačenje neprijatelja u Korita. Time su stečeni povoljni vojno strateški uvjeti jer je zauzimanjem Lovske agresorsko uporište u Kukunjevcu dovedeno u poluokruženje, a položaj hrvatskih snaga u OG Pakrac znatno je poboljšan. Dana 19. studenoga je neprijatelj opet upisao poraz u svoj ratni dnevnik. Dijelovi 14. pješачke brigade su u paničnom bijegu napustile položaje, pa su dijelovi 56. bataljuna i 117. brigade zauzeli motel *Trokut*, izgubljen prvog dana operacije u jednom od „najdramatičnijem i najkrvavijem sukobu između hrvatskih i srpskih snaga u cijelom Domovinskom ratu“.⁴⁴ Zauzimanjem *Trokuta* stvoreni su povoljni uvjeti za napad na pravcu Korita – Jagma – Lipik, a za zaustavljanje potencijalnih napada HV-a Banjalučki korpus uveo je 343. motoriziranu brigadu, koja je zamijenila 14. pješачku brigadu.⁴⁵ Usklađenim djelovanjem pripadnika 2. i 1. bojne Tigrova koje su vodili Rudi Kolak i Božo Kožul, do 20. studenoga ovladali su Donjim i Gornjim Kričkama te se pristupa postupnom izviđanju terena u smjeru Čaglića, Rajčića i Kovačevca Čagličkog.⁴⁶ U razdoblju od 19. do 22. studenog iskorišteno je vrijeme za izviđanje područja Korita i otkrivanje paljbenih točaka i sustava obrane. Snage 56. samostalnog bataljuna (ojačane satnijom iz 65. sb) i skupina „Merčep“ u napadu na Korita po zapovijedi od 23. studenog zaustavljene su snažnom i koordiniranom obranom neprijateljskih snaga te su odbačene na početne položaje – na crtu Donje Kričke – Livađani – Brezovac – motel *Trokut*.⁴⁷ Neprijateljska Armija je, nakon regrupacije svojih

⁴² Preuzeto sa <https://www.youtube.com/watch?v=ku7RPCiNcW0> (27. ožujka 2017.)

⁴³ R. DRAGOVIĆ KLEK, 2001., o.c., 163

⁴⁴ J. RAGUŽ, Boj za „Trokut“, *Vojna povijest*, br. 9., prosinac 2011.

⁴⁵ D. MARIJAN, 2016., o.c., 110.

⁴⁶ 1. *gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 2012., 201.

⁴⁷ R. STIPČIĆ, 1996, o.c., 69-70.

postrojbi, na pravcu D. Subocka - Livađani simultanim topničkim i tenkovskim napadima izvršila ofenzivu koju su svježije snage HV (56. samostalni bataljun, 8. brigada TO RH) odlučnom obranom odbile. Sljedećih nekoliko dana napadi su s obje strane utihnuli izuzev nekolicine topničkih napada neprijatelja, što je OG *Posavina* iskoristila za odmor, konsolidiranje snaga, i izviđanje područja oko Korita i Jagme i pripremu za daljnji napad.

U izvješću Zapovjedništva OG *Posavine* od 27. studenog zapisano je da je počeo „snažan pješadijski i tenkovski napad podržan tenkovskom artiljerijskom vatrom na Drenov bok (rajon Bunari) iz pravca Jasenovca nakon čega je izvršen protunapad naših tenkova, a neprijatelj je potisnut na početne položaje“.⁴⁸ U borbama su sudjelovale skupine HOS-a koji su ušli u sastav 125. brigade kao izvidnički vod. U isto vrijeme samostalna dobrovoljačka satnija 100. brigade (Zagreb-Centar) bila je podređena zapovjedništvu 8. brigade TO RH, dok je 8. brigada TO RH povučena na odmor koju je zamijenila 117. koprivnička brigada. Do kraja prosinca na bojište je doveden 53. sb iz Dugog sela i 153. brigada HV-a iz Velike Gorice. Ovi uspjesi HV dati će vjetar u leđa za nastavak operacije koji se nastavio ponovnim napadom na Korita po zapovijedi od 23. studenoga. Napad na Korita započeo je 30. prosinca uz djelovanje pješništva Tigrova i 56. sb HV, a zaustavljene su nadomak Korita zbog jake vatre neprijatelja. Zbog slabe koordinacije između postrojbi napad je povjeren samo 1. brigadi HV koja je nakon izviđanja pristupila jurišnom napadu na Korita 4. prosinca. Plana napada borbenih grupa bio je dolinom potoka Koritarica, istovremeno se osiguravajući od neprijateljskog djelovanja iz sela Jagma te napad iz pravca Lovske i motela *Trokut* također osiguravajući Kukunjevac. Obruč oko Korita držan je cijelu noć u vrlo nepovoljnim zimskim uvjetima a sljedeći dan Korita su pala u hrvatske ruke silovitim pješačko-tenkovskim udarom 1. brigade HV (2. bojna sa zapovjednicima T. Medvedom i B. Kožulom, te 4. bojna sa zapovjednikom D. Tomljanovićem Gavranom) i diverzantskog voda 117. križevačke brigade. Neprijatelj je odbačen u Jagmu i Donju Subocku na koje je odmah vršen pritisak.⁴⁹ Nakon osvajanja Korita neprijatelj se dao u bijeg ostavljajući veliku količinu streljiva i vojne opreme koje je hrvatskim snagama osiguralo prijeko potrebne zalihe za daljnja djelovanja. Pokušaji neprijatelja u demoralizaciji hrvatskih snaga i ublažavanju poraza granatiranjem zapovjednog mjesta OG *Posavina* bili su jalovi, a teško stanje u njihovim redovima i teški gubici u ljudstvu bili su očiti.

Iz tek zaposjednutih Korita, pripadnici 6. bojne Tigrova u silovitom napadu oslobađaju Jagmu a neprijatelja potiskuju prema Gornjoj Subockoj. Borbeni raspored hrvatskih snaga izravan je na crti Jagma – Livađani – Donje Kričke, a zauzeti su položaji na području Drakulića brdo, Čardak i Vinogradi. Nakon što je uspostavljen kontakt s Operativnom zonom Bjelovar, a spajanjem 3. i 6. bojne te Oklopno-mehanizirane bojne Tigrova 9. prosinca oslobođene su Gornja i Donja Subocka te G. Kričke a položaje preuzima 151. samoborska brigada.⁵⁰ Time je završena i ostvarena prva etapa operacije *Orkan*. Ova napadna djelovanja olakšala su djelovanja hrvatskih snaga na pakračkom i virovitičkom području čime su pružila preduvjete za daljnje oslobađanje. Tako su 123., 136., 104. i 127. brigade HV sa sjevera pravcem Podravska Slatina – Miokovićevo – Bučje neprijatelja opet stjerali u usku potkovu odakle je povlačenje za neprijatelja neminovno. Operativna grupa *Posavina* nakon prve etape operacije dosegla je crtu Drenov Bok – Bročice – Novska – Stari Grabovac – Novsko i

---

⁴⁸ D. MARIJAN, 2016., o.c., 260-261.

⁴⁹ D. MARIJAN, 2009., o.c., 264., D. MARIJAN, 2016., o.c., 110.

⁵⁰ 1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi, 2012., 201-202., A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10; prva uspješna oslobodilačka operacija Oružanih snaga Republike Hrvatske u Domovinskom ratu*, Zagreb: Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH, HMDCDR, 2011., 237.

Novogradiška bojišnica

U počecima ratnih godina novogradiško i novljansko područje bili su izloženi stalnim raketnim i topničkim napadima i diverzijama snaga Banjalučkog korpusa, dok će Okučani i Nova Gradiška biti jedni od gradova koji su bili konstantno granatirani na tom području, ali i uopće tijekom rata. Prethodno spomenuta secesionistička kampanja uzela je maha i na novogradiškom prostoru. Objedinjavajući korpus Srba u zapadnoj Slavoniji, mjesni odbor SDS Okučana još početkom godine organizirao je referendum u 31 naselju okučanskog područja. Na tome su se referendumu Srbi izjasnili o odcjepljenju od općine Nova Gradiška i pripajanju općini Pakrac.⁵²

U ljeto hrvatske snage na području Nove Gradiške imale su dijelove 108. brigade ZNG-a, dijelove 1. brigade ZNG-a, snage Policijske postaje Nova Gradiška i Narodnu zaštitu.⁵³ Nositelj obrane i borbi na novogradiškoj bojišnici postat će novoustrojena 121. brigada, osnovana u rujnu od 3. bataljuna 108. brigade i Narodne zaštite.⁵⁴ U listopadu snage su ojačane s 99. brigadom HV i jednom bojnom iz 149. brigade HV. Sve snage tako su uključene direktno sastav OG *Posavina* u istom mjesecu te su počele pripreme za napadna djelovanja.

U listopadu su hrvatske snage zbog svoje dezorganizacije, nedostatka vojne opreme, materijala i ljudstva uglavnom bile prisiljene biti isključivo u obrambenoj poziciji, pa su tako i dočekale operaciju *Orkan*. Isto vrijeme pametno je utrošeno za prikupljanje i analizu terena i vojne sile neprijatelja, ali i za organizaciju i restrukturiranje brigada zajedno s novim mobilizacijama čime su dobivene nove konture ustroja.

Već prvih dana operacije, neprijatelj je nastavio s raketiranjem Nove Gradiške kojoj su prethodili topnički napadi na Poljane. Prvog i drugog studenog neprijatelj je napao i selo Gorice, no oba napada 329. oklopne brigade JNA su uspješno odbijena od strane 108. brigade. Planirano je da ista brigada zbog izrazito lošeg općeg stanja na istočnoj bojišnici bude izvučena na područje Vinkovaca, no ona se i dalje ostala boriti na novogradiškoj bojišnici. U noći 4/5. studenog započeo je napad neprijatelja na sela Poljane, Mašić i Gorice kojeg su hrvatske snage odbile. Meta napada 6. studenog također su bile Gorice, ovoga puta uz jaku topničku i minobacačku vatru. Tih dana na novogradišku bojišnicu kao pojačanje stiže pešenička 99. brigada koja je mobilizirana 9. studenoga. Dan kasnije 1. bojna 99. brigade u koordinaciji sa zapovjednikom snaga na novogradiškoj bojišnici Josipom Mikšićem stacionira se u naseljima Staro Petrovo Selo, Rešetare i Šumetlicu, dok je 2. bojna zauzela svoje položaje u selima Mašić i Medari.⁵⁵

Armija je imala nekoliko zapovjednih centara u zapadnoj Slavoniji, i to sa sljedećim rasporedom snaga: 343. motorizirana brigada (Bijela Stijena), 5. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk (Okučani), 5. partizanska brigada (Bodergaj) 16. proleTERSka brigada (Gornji Rajić). Hrvatske snage od 8. studenog su pripremale napadne akcije, a jedna takva rezultirala je odbijanjem neprijateljska vojske na liniji Mašić – Dragalić i do 500 metara te obaranjem jednog zrakoplova tipa Jastreb čime su snage dobile na jačanju morala i prešle u protunapad.⁵⁶ Operativna grupa Posavina od zapovjedništva Operativne zone Zagreb tražila

⁵¹ D. MARIJAN, 2016., o.c., 110.

⁵² J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, Nova Gradiška: Arca, Grad Nova Gradiška, 2010., 40.

⁵³ D. MARIJAN, 2016, o.c., 105.

⁵⁴ D. MARIJAN, 2006, o.c., 97.

⁵⁵ S. PELEH, *Tragom ratnog puta Devedesetdevete brigade ZNG/HV*, Udruga hrvatskih branitelja Domovinskog rata 99. brigade, Zagreb 2009., 29-30.

⁵⁶ D. MARIJAN, 2006., o.c., 120-121.

je da uskladi „nastavak napadnih aktivnosti iz pravca Novske i Pakraca kako bi na tim pravcima vezali dio agresorskih snaga“.⁵⁷ Neprijateljski napadi na Donje Bogičevce 11. studenog nije uspio pa su hrvatske snage pribjegle osvajanju tog važnog srpskog uporišta vodeći se iskustvom ranije osvojenog područja između Medara i Dragalića. Osvajanjem kote između Medara i Dragalića stvoreni su uvjeti za daljnjom kontrolom prometnice Mašići-Medari, strateški važnom cestom zapadno od Nove Gradiške. U sljedećim danima, pripadnici 121. brigade na području Poljane pomaknuli su crtu obrane za oko 500 metara, kao i u području Dragalića, pa je operativni štab Nova Gradiška procijenio da Armija „gubi glavu, povlači se i pokušava zadržati svoje položaje“.⁵⁸

Daljnje napadne aktivnosti hrvatskih snaga prekinuli su loši vremenski uvjeti i poplave, ali i „prividno“ primirje od 15. studenog kojega će neprijatelj prekinuti topničkim napadima na Mašiće. Valja napomenuti da su hrvatske snage bile topnički i artiljerijski vrlo deficitarne i topničkom vatrom su odgovarala samo onda kada bi zaista bilo potrebno, ali za napad na Mašiće HV je odgovorila istom mjerom. Armija je očigledno moralno ojačana te motivirana osvajanjem Vukovara angažirala zrakoplovstvo koje je raketiralo Novu Gradišku i selo Visoka Greda, te je bez uspjeha pokušala iznenaditi hrvatsku obranu na pravcu Donji Bogičevci – Pivare i Gorice – Dragalić – Poljane.⁵⁹ Vrijeme „primirja“ HV je opet pametno utrošila na pojačavanje svojih položaja i uvođenje novih postrojbi (149. brigada HV), pa je tako 1. bojna 99. brigade zauzela položaj na crti Visoka Greda – Savski Bok – Mačkovac sa zadaćom onemogućavanja prebacivanja neprijateljske vojske i ratne opreme čamcima preko Save.⁶⁰ Ojačana bojna 149. brigade pridodana je Zapovjedništvu 121. brigade tijekom cijelog napadnog djelovanja.

Prilikom zarobljavanja vojnika u izvidničko-diverzantskim akcijama na područjima Cerničke i Mašičke Šagovine te Trnave, hrvatske snage su, osim što su doznale daljnje planove neprijatelja, saznale su da su u napadnim operacijama neprijatelja sudjelovale i pripadnici Šešeljevih dobrovoljačkih postrojbi, ali i dobrovoljci Srpske narodne obnove Mirka Jovića koji su se nazivali *Beli orlovi*.⁶¹

O zarobljenim vojnicima svjedoči i pronađeni dnevnik srpskog rezervista iz Beograda, Branislava Sojkovića: „*Još nemamo vesti o grupi četnika i bolničarki koji su nestali u akciji. Pažljivo se slušaju poruke koje se mogu uhvatiti od strane ustaša, ali ne javljaju ništa. Nisu nas bombardovali – niti pucali na nas. Valjda se oporavljaju od gubitaka*“.⁶²

U novi napad hrvatske snage sa 121. i dijelom 108. brigade HV krenule su 21. studenog s ciljem zauzimanja Dragalića i Mašičke Šagovine i napada na položaj JNA kod raskrižja na području Medara gdje je polučen uspjeh i pomicanje crte oko 250 metara naprijed. U nekoliko sljedećih dana JNA je nastavila s topničkim napadima po cijeloj crti obrane, no hrvatske su snage utihnule s napadima nekoliko dana pa sve do primirja 24. studenog. Primirje nije dugo trajalo, bar ne za neprijatelja koji je s područja BiH napao, spalio i

---

⁵⁷ D. MARIJAN, 2006., o.c., 121.

⁵⁸ D. RUNTIĆ, *Domovinski rat*, knj. 2: Vrijeme rata, Vinkovci: Neobična naklada, 2005., 229. i D MARIJAN, 2006., o.c., 121.

⁵⁹ D. MARIJAN, 2006., o.c., 125.

⁶⁰ S. PELEH, 2009., o.c., 30.

⁶¹ Neki dokazi upućuju na zaključak da je JNA štitila „Bele Orlove“ i da je, po svom povlačenju, pripadnicima te paravojne grupe ostavila naoružanje i opremu (...) vršili su zločine poput ubistava, pljački, razbojništava, paljenja sela, silovanja i prisilnog odvođenja ljudi, uključujući i djevojke..., u: Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, Predmet IT-98-32/1-T (Presuda Pretresnog vijeća u predmetu Lukić i Lukić), 20. lipanj 2009. godine i Predmet IT-98-32 (Vasiljević i ostali - Opužnica)

⁶² J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, Nova Gradiška: Arca, Grad Nova Gradiška, 2010., 154-155.

opljačkao selo Mačkovac, gdje je zarobljeno 7 pripadnika HV.⁶³ Pešenička 99. brigada u međuvremenu je posjela svoju drugu bojnu u naselju Strmac (stara bolnica), Adžamovce i Rešetare, a 28. studenog OZ Zagreb imenuje Ivana Babića zapovjednikom brigade, koji u svojoj knjizi *99. brigada na ratištu Nova Gradiška* zapisuje: „Dolaskom 99. brigade stvoreni su uvjeti za napadna djelovanja (...) te se počinje ostvarivati prevaga snaga OG Nova Gradiška i stvaraju se uvjeti za udare na agresora i pomicanje bojišne crte na pravcu Cernik – Šagovina – Širinci – Trnakovac (...) Time je stvoren uvjet za presijecanje veze Okučani – Pakrac i oslobođenje cijelog zapadnoslavonskog područja (...)”⁶⁴

Prve dane prosinca novogradiška bojišnica ostaje bez promjene sve do 7. prosinca kada Banjalučki korpus sa svojim oklopno-pješačkim snagama pokušava probiti hrvatsku obrambenu crtu Gorice – Donji Bogičevci uz sustavno granatiranje Nove Gradiške te naselja Mašići – Cernička Šagovina – Poljane. Napad na obrambenu crtu bio je neuspješan uz obaranje dva neprijateljska tenka M84.⁶⁵ Zadnjim danom operacije, 9. prosinca spriječen je pokušaj probijanja hrvatskih snaga na crti obrane Gorice – Donji Bogičevci koju je JNA odbila izuzetnom žestokom vatrom zrakoplovstva na području Poljana i Gorica.⁶⁶

Oslobađanjem navedenih naselja i učvršćivanjem položaja na crti završena je prva faza operacije *Orkan* čime su stvoreni preduvjeti za početak i ostvarenje druge faze (regrupiranje postrojbi, utvrđivanje obrambenih položaja), koja je započela 10. prosinca.

Druga faza operacije Orkan

Druga faza operacije odvijala se od 10. prosinca do 3. siječnja 1992. kada ju je (i cijelu akciju) prekinulo potpisivanje Sarajevskog primirja. U toj fazi na novljanskom bojištu vođene su borbe za Kovačevac Čaglički i Rajčice, a oslobođeni su naselja Korita i Jagma, te Gornja i Donja Subocka. Na novogradiškom ratištu druga faza akcije *Orkan* polučila je uspjeh u oslobađanju Mašičke Šagovine, Trnave i Širinaca.

Na novljanskom bojištu nastavak operacije i početak njene druge faze započinje napadom hrvatskih snaga na Donji Čaglić i Kovačevac Čaglički u kojemu je 117. brigada zaposjela uzvisinu Jezero. Nakon toga 11. prosinca iz smjera Kučerina i Kričkog brda u akciju za oslobođenje sela Rajčića kreću 2., 4. i 6. bojna Tigrova. Već spomenuti zapovjednici, zajedno sa zapovjednikom Specijalne grupe Antom Gotovinom (koji je ranjen u toj akciji) oslobodili su dio sela, dok je drugi dio ostao pod kontrolom neprijatelja.⁶⁷ Specijalna grupa inženjeraca koju je vodio general Gotovina 10. prosinca izveli su diverziju na most kod Rajčića, tik do topničkih položaja neprijatelja srušivši ga.

Banjalučki korpus će se tih dana ojačati bataljunom 2. partizanske brigade TO SR BiH⁶⁸ i napasti 12. prosinca jakim topničkom paljbom područje Livađana, Popovca, Gornju i Donju Subocku te Gornje i Donje Kričke koje je 117. brigada odbila. Od tog dana topničko djelovanje neprijatelja bilo je svakodnevno, u povlačenju i čak nakon njega, zbog čega je bilo velike materijalne štete. Zimski uvjeti bili su vrlo nepovoljni, što je otežavalo ukopavanje i rad inženjerijskih strojeva, i naposljetku, sami boravak vojnika na bojištu.⁶⁹

⁶³ D. MARIJAN, 2006., o.c., 126.

⁶⁴ S. PELEH, 2009., o.c., 32

⁶⁵ A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata grada Nova Gradiška, Arca d. o. o., Nova Gradiška 2009., 409.

⁶⁶ D. MARIJAN, 2016., o.c., 106.

⁶⁷ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 2012., 202-204.

⁶⁸ D. MARIJAN, 2016., o.c., 110.

⁶⁹ D. MARIJAN, 2009., o.c., 269., 276.

Križevačka brigada svoje položaje predaje 151. brigadi koja organizira obranu na zoni Gornja Subocka – Gornje Kričke – Popovac uz spremnost za protunapad pravcem Donji Čaglič – Livađani – Popovac. Upravo je samoborska brigada zadržala svoje položaje i zaustavila neprijatelja 13. i 14. prosinca u G. i D. Subockoj, Livađanima i G. i D. Kričkama. Zatišje na bojišnici u razdoblju od 15 do 18. prosinca uglavnom nije ugledalo svjetlo dana s obzirom na napade zrakoplovstva JNA na položaje hrvatskih snaga u Drenovu Boku, Broćicama, Novskoj, St. Grabovcu, Kričkom brdu, Jagmi i Lipovljanima.

Činjenica je da su se obje zaraćene strane (OG *Posavina* i Banjalučki korpus) iskoristile vrijeme „zatišja“ i naoružavale se kako streljivom tako i ljudstvom. Banjalučki korpus znatno je ojačan svježim snagama iz Makedonije i Srbije, te iz Niškog korpusa (4. proleterska motorizirana brigada TO SR BiH), Titova Užica (134. laka pješaka brigada), Titove Mitrovice (125. motorizirana brigada), Prizrena (4. partizanske motorizirana brigada) i Bitole (84. motorizirana brigada⁷⁰), uz 343. mtbr kao nositelja napadnih aktivnosti.⁷¹

Hrvatske snage predvođene OG *Posavina* ojačane su 51. i 53. sb i 2. bataljunom 153. brigade HV, a nositelji napada bili su i 59. sb, 65. sb, *Štraseri*, i bataljuni 153. brigade. Ostale snage također su bile na raspolaganju (IZO Kraljeva Velika) i bile su na odmoru i (ili) na obuci u nastavnom centru Lipovica.⁷²

U Zapovjedništvu OG napisana je posljednja zapovijed za napad, a zapovjednici svih postrojbi upoznati su s istom. Od toga dana sve postrojbe su zauzele svoje položaje uz potpunu spremnost za napadna djelovanja. Cilj akcije bio je zadati završni udarac Banjalučkom korpusu uz protjerivanje JNA preko Save te oslobađanje okupiranih područja zapadne Slavonije.⁷³ Dana 22. prosinca dogodio se jedan od najbliskijih i najjačih sukoba s neprijateljem. Riječ je o pokušaju oslobađanja Donjeg Čaglića i Kovačevca Čagličkog na kojima su se hrvatske snage našle u poluokruženju pod jakom minobacačkom i tenkovskom vatrom. Po podacima zarobljenog rezerviste da je neprijatelj imao osam tenkova, dva transporter a i 250 vojnika što jasno govori o tehničkoj nadmoćnosti protivnika i nemogućnosti hrvatskih snaga za probijanjem obrane, unatoč velikim gubicima neprijatelja.

Posebno je motivirajući bio govor zapovjednika jedinica 180. mtbr. povodom Dana JNA 22. prosinca u uvodu kojeg stoji da za početak postrojba mora „*minutom ćutanja odati počast poginulim borcima koji su dali svoje živote u borbi protiv hrvatskog fašizma i njegove genocidne politike prema srpskom narodu...*“. Nakon toga navodi se da je Armiji (JNA, op.a.) „*ovaj rat koga vodimo nametnut, nečasno i prljavo (...) i ovim ratom onemogućavamo najezdu fašizma i ponavljanje genocida (...) a ako se fašistoidne ustaške snage ne urazume, imamo sposobnost da ih porazimo*“.⁷⁴

S obzirom na umor vojnika HV-a i nedostatak topničkog streljiva, dan prije druge etape operacije osigurano je 60 komada granata 105mm, 300 komada granata 122mm i 120 komada granata 155mm⁷⁵ s čime se prišlo nastavku operacije. Noć 22/23. prosinca protekla je uz topničku kanonadu JNA uz neuspješni pokušaj hrvatskih snaga da ponovno zauzmu sela D. Čaglič i Rajčice. Poduzetnost hrvatskih postrojbi dodatno je otežavala gusta magla i teško prohodni teritoriji, kao i umor. Istom žestinom vođene su borbe u sljedeća dva dana, kada je

⁷⁰ Nadalje se koristim kraticom mtbr.

⁷¹ D. MARIJAN, 2009., o.c., 280-281.

⁷² R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 83.

⁷³ D. MARIJAN, 2009., o.c., 282-283.

⁷⁴ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. - 1995., Dokumenti*, knjiga 1., Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990. – 1991.), Zagreb: HMDCCR, 2007., 561-563.

⁷⁵ R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 84.

nastupilo primirje, koje je agresorska strana nerijetko narušavala po uzoru na dotadašnja. Tako i sam Božić nije prošao bez mira, kada se bojišnica preselila na grebene novljanskih planina.⁷⁶ Dana 26. i 27. prosinca uz nasilne izvidničke aktivnosti na pravcima Kričko brdo – Rajčići – Roždanik i G. Kričke – G. Kovačevac – Kovačevac Čaglički izvršeno je regrupiranje hrvatskih snaga i pripreme za završne operacije. Uvođenje 51. i 56. sb označilo je potrebu za osiguravanjem položaja na pravcima D. Čaglič – G. Subocka – Jagma, odnosno D. Čaglič – D. Subocka – Livađani te sprječavanjem prodora neprijatelja. Ujutro 28. prosinca Tigrovi osvajaju Rajčiće, a snage koje su osiguravale napad odbile su dva pokušaja intervencije protivnika iz pravca Rađenovci i Donji Rajić.⁷⁷ Dan kasnije jedan bataljun 1. brigade HV napao je Rajčiće i nanio protivniku teške gubitke, ali uz jaku topničku vatru nisu uspjeli osloboditi jako neprijateljsko uporište. Operativna grupa morala je intervenirati samo s jednim bataljunom jer su hrvatske snage bile gotovo prepolovljene odlaskom na bolovanje pripadnika HV, a nadomjestak novih snaga nije osiguran, kao ni popuna dostatnih količina streljiva. Iako je topnički odgovor na isto takve napade neprijatelja bio vrlo skroman, na bojišnici neprijatelj ipak nije preuzeo inicijativu unatoč tehničkoj superiornosti. Nakon novogodišnje noći hrvatske snage bile su u punoj pripravnosti i kao takve napale neprijatelja na pravcu Livađani – Donji Čaglič i izbile na crtu Čardar – most na rijeci Subocka.⁷⁸ Dana 2. siječnja 1992. godine potpisano je primirje u Sarajevu koje je stupilo na snagu u 18 sati sljedećega dana, čime su prestala djelovanja za zapadnoslavonskom ratištu.

Uže novogradiško bojište na početku prosinca je u fazi mirovanja, no 10. prosinca 121. brigada jakim napadom oslobodila je neprijateljska uporišta Šnjegavić, Sinliju i Čečavac gdje je neprijatelju nanijela teške gubitke i zatekla znatan broj pješačkog i topničkog naoružanja. Na novogradiškoj bojišnici tih dana u najvećoj mjeri je Armija određivala stanje svojim topničkim napadima. U tom kontekstu, bez uspjeha je topnički, pa onda i pješački napala Poljane i južno područje Cerničke Šagovine 12. prosinca. U neuspješnom agresorskom pothvatu zarobljena su četiri neprijateljska vojnika, članova dobrovoljačkih postrojbi Vojislava Šešelja koji su se pridružili Armiji, a koji su dali informacije o sastavu i položaju svoje vojske na području Okučana i Bosanske Gradiške.⁷⁹ Nakon tog napada, hrvatske snage iz operativne grupe Nova Gradiška izvele su protunapad na pravcu Mašić – Medari i potisnule neprijatelja u dubinu Medara. Na žalost, zbog nepovoljne konfiguracije terena bilo je teško držati znatan dio teritorija, iako možebitno osvojenog.⁸⁰ No, unatoč velikim i teškim gubicima neprijatelja, Armija se nije predavala i uzvratila je jakim topničkom paljbom 14. prosinca po Novoj Gradišci, Goricama, Mašiću i Cerničkoj Šagovini. U dnevnom izvješću 121. brigade koji je uputila Zapovjedništvu OZ Zagreb stoji da je JNA na bojišnici otvarala „žestoku, do sada najžešću art. vatru po našim položajima u rajonima s. Gorica, s. Poljane, s. Mašić, a i po samom gradu N. Gradiška“.⁸¹ Zapovjednik svih snaga na novogradiškom području, Josip Mikšić zadao je 19. prosinca zadatak 121. brigadi i ostalim postrojbama na tom području: oslobađanje Mašičke Šagovine i Širinaca.⁸² Kordiniranim prosudbama, izviđanjima i pripremama, hrvatske snage predvođene 121. br., „Šagovačkim mališanima“, „Svilenima“ te skupinama iz 99. i 149. brigade silovitim napadom osvojile su neprijateljsko uporište Mašička

⁷⁶ R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 84

⁷⁷ D. MARIJAN, 2009., o.c. 286.

⁷⁸ R. STIPČIĆ, 1996., o.c. 86-87.

⁷⁹ D. MARIJAN, 2006., o.c., 132.

⁸⁰ D. MARIJAN, 2016., o.c., 106.

⁸¹ D. MARIJAN, 2006., o.c., 135.

⁸² J. MIKŠIĆ, 2010., o.c., 151.

Šagovina. Iako je HV pretrpjela jedne od najvećih gubitaka ljudstva tijekom 1991. godine, stečeni su vrlo dobri preduvjeti za osvajanje Trnave i Širinaca.⁸³ Nakon pomnog izviđanja i analize terena, 23. i 24. prosinca započela je akcija napadnog djelovanja 108., 121. i 149. brigada na Trnavu, iz područja Medarskih vinograda. Na tim mjestima nije bilo moguće ukopavanje, pa su se hrvatske snage vratile na početne položaje uz mali pomak pravca na području Gornje Trnave. Dana 26. prosinca 121. brigada je zaposjela i utvrdila položaje na sjevernom dijelu Mašičke Šagovine, a napadi JNA na pravcu Gornja Trnava – Mašička Šagovina u pokušaju da vrati svoje izgubljena područja propali su dan kasnije.⁸⁴ Operativna zona Bjelovar dobila je zadaću angažiranja 127. br. u razbijanju neprijateljskih snaga na pravcu Bijela Stijena – Okučani te za usklađeno djelovanje sa snagama OG *Posavina*.⁸⁵ Unatoč niskoj borbenoj spremnosti 99. i 3. bataljuna 149. brigade i jednom odgođenom napadu na Širince, 121. brigada je kratkotrajno osvojila Širince. U brzom naletu i protuudaru JNA je vratila svoje pozicije i odbacila hrvatske snage iz Širinaca. Do povlačenja hrvatskih snaga došlo je zbog nedostatka snaga na bokovima „tako dubokog klina“ i straha od odsijecanja.⁸⁶ Uspješni napad na Širince poduzela je HV 3. siječnja 1992. godine odbacujući neprijatelja na područje sela Smrtići i Čapraginci.⁸⁷ Zadaća 121. brigade u potpunosti je i s punim uspjehom provedena, a s tim uspjehom borbe na novogradiškoj bojišnici privedene su kraju jer je stupilo na snagu Sarajevsko primirje, potpisno dan ranije. Nakon Sarajevskog primirja uspostavljena je nova crta bojišnice: Pričac – Pivare – Gorice – Medari – Trnava – Mašička Šagovina – Širinci – šume Kik, Dobra voda – Muški bunar – relej Psunj – Šnjegavić⁸⁸ i takva ostaje do operacije *Bljesak* 1995. godine.

Oslobađanje zapadnoslavonskih naselja na virovitičko-slatinskoj i pakračkoj bojišnici

Budući da su hrvatske snage nakon defenzivnog djelovanja odlučili prijeći u napadna djelovanja s ciljem oslobađanja zapadne Slavonije, o ostalim bojišnicama bit će u ovom proslavu govora samo uzgred, budući da su se na širem papučkom području u operaciji *Papuk-91*⁸⁹ i *Otkos-10* odvijala napadna djelovanja paralelno s onima na širem novljanskom i novogradiškom području.

Na pakračko-lipičkoj bojišnici snage 104. i 105. brigade 30. listopada oslobodile su selo Toranj i time zaštitile prometnicu koja je iz Pakraca kroz Prekopakru i Omanovac vodila prema Daruvaru i prometnicu koja je iz Pakraca vodila kroz sela Batinjane, Ploštine, Brekinsku, Gaj, Antunovac i Uljanik prema Bjelovaru. Ove brigade svakodnevno su odbijale žestoke napade na sela Toranj, „slobodni“ dio Lipika, Pakrac i okolna mjesta.⁹⁰ Glavne snage 105. brigade bile su u Kozaricama, Novom Grabovcu i Bujavici. Bjelovarska brigada, ojačana četom 117. brigade, 104. varaždinskog brigadom i dijelom 54. sb HV iz Čakovca te Pakračkim bataljunom i Specijalnom policijom branila je Pakrac i pridodane su OG *Posavini*. Dana 2. studenoga hrvatske postrojbe u tom sastavu pokušale su zauzeti Kukunjevac i Dobrovac, no bez uspjeha. Do polovine studenoga hrvatske snage su odbile nekoliko napada JNA na Pakrac

⁸³ D. MARIJAN, 2016., o.c., 106., J. MIKŠIĆ, 2010., o.c., 162.

⁸⁴ D. MARIJAN, 2016., o.c., 106-107.

⁸⁵ D. MARIJAN, 2006., o.c., 139.

⁸⁶ D. MARIJAN, 2006., o.c., 140-141.

⁸⁷ R. STIPČIĆ, 1996., o.c., 79.

⁸⁸ J. MIKŠIĆ, 2010., o.c., 166.

⁸⁹ N. MARTINIĆ JERČIĆ, Operacija Papuk-91 (slobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine), *Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 2014., 45-69.

⁹⁰ A. MIJATOVIĆ, 2011., o.c., 239.

i Lipik, a najveći uspjeh hrvatskih snaga ispostavio se u zadržavanju 104. brigade u obrani Pakraca budući da je trebala biti izvučena u istočni dio Slavonije.⁹¹ Krajem studenog 343. motorizirana brigada započela je niz topničkih i pješačkih napada na Pakrac i Lipik i zauzela ga 27. studenoga odbacujući snage HV prema Filipovcu.⁹²

Orahovica je tijekom 2. prosinca cilj napada topovima i minobacačima iz neprijateljskih uporišta Kokočak i Gornji Pištani.⁹³ Dana 6. prosinca oko 600 vojnika i policije uz topničku i tenkovsku podršku, a uz jaki otpor neprijatelja, iz tri smjera (Talor, Klisa i Filipovac) hrvatske snage oslobodile su Lipik u Operaciji *Orada* te dio Kukuruznjaka, dok je dan kasnije oslobođen Dobrovac. Lipik će tako postati prvi i jedini oslobođeni grad do operacije *Oluja*. Neprijatelj je, povlačeći se iz Lipika ostavio taj gradić posve devastiran. Hotel i Tvornica stakla su plamtjeli u vatri, a od crkve i bolnice ostali su samo zidovi. Neutralizirajući gubitak Lipika i umanjujući svoj poraz, neprijatelj je ostavio iza sebe i nekoliko izmasakriranih staraca, a radi osvete za izgubljeni teritorij s Papuka i Pšunja granatirao je Prekopakru, Klisu i okolicu Lipika. Dana 10. prosinca hrvatske snage zauzele su 13 neprijateljskih uporišta na Papuku u sklopu operacije *Gradina*. Bili su to: Vučjak Čečavski, Ruševac, Jeminovac, Sinlije, Šnjegavić, Čačavac, Koprivna, Rasna, Golobradac, Milanovac, Perenci, Ozdakovci i Milivojevci.⁹⁴

U priopćenju od 16. prosinca 123. brigade HV o oslobađanju srpskog uporišta Gornji Vrhovci u operaciji *Sokolina* stoji: „Ova je akcija rezultat dobre koordinacije i organizacije pri zapovjedništvu 123. brigade HV, kao i visokog stupnja borbenog morala hrvatskog vojnika“.⁹⁵ Nakon gubitka Vukovara i teškog stanja u Dubrovniku, malo tko je vjerovao da je hrvatska vojska spremna za daljnja napadna djelovanja. No, možda je baš to razlog snažnijeg i odlučnijeg otpora koji su si priuštili pripadnici 123. brigade u operaciji *Johanesberg* oslobodivši Zvečevo, kojeg su nakon oslobodjenja zatekli također devastiranog. Između ostalog, obezglavljeni neprijatelj je u bijegu ostavljao teško naoružanje i municiju te hranu, i to isključivo *jugovojnog* podrijetla.⁹⁶ U tom vremenu hrvatske snage snažno su odbacivale neprijatelja iz Kantarovaca i Poljanske, oslobodivši Nove Vrhovce (16. prosinca), Striježevicu, Bogdašić, Amatovce i Šeovce Kamenske (18. prosinca) te Kamensko (19. prosinca), Sažije i Kamenski Vučjak (21. prosinca) u operaciji koja je dobila naziv *Lanište*. Zbog jake neprijateljske vatre i nekvalitetne obrane HV kratkotrajno gubi Kamensko, no ono biva zajedno s Mijačom oslobođeno 25. prosinca u operaciji *Pecaljka*.⁹⁷ Dijelovi 52. i 54. sb zauzeli su Srednju i Veliku Dereznu, a 127. brigada Donje i Gornje Grahovljane i otvoren je put za napredovanje prema neprijateljskim uporištima Kraguj, Brusnik, Šeovci i Japaga na pakračkom području.⁹⁸ U jedno od najzloglasnijih neprijateljskih uporišta, Kusunje i Dragoviće, hrvatske snage ulaze 25. prosinca čime ostavljaju neprijateljsko Bučje (gdje je bio i logor) u poluokruženju i osvajaju ga dan kasnije zajedničkim snagama 123., 127. i 136. brigade HV. Samo dva dana kasnije, hrvatske snage ništa neće spriječiti u naumu da osvoje Kraguj, Japagu i Šeovicu, a u nastavku borbi 123. brigada zauzima Tisovac Zabrdski i Prgomelje Zabrdske u operaciji kodnog naziva *Velebit*. Cesta Pakrac – Požega u potpunosti je stavljena pod nadzor hrvatskih branitelja, a formirana je nova crta razdvajanja: Kusunje – Japaga –

---

⁹¹ D. MARIJAN, 2016., o.c., 114.

⁹² U akciji neprijateljskog zauzimanja Lipika neprijatelj je angažirao dijelove 63. padobranske brigade, nazvane *Niški specijalci*, koji su bili jedna od najelitnijih postrojbi JNA.

⁹³ D. RUNTIĆ, 2005., o.c., 232.

⁹⁴ D. RUNTIĆ, 2005., o.c., 233-234.

⁹⁵ D. RUNTIĆ, 2005., o.c., 236.

⁹⁶ D. RUNTIĆ, 2005., o.c., 237.

⁹⁷ A. MIJATOVIĆ, 2011., o.c., 249.

⁹⁸ D. MARIJAN, 2016., o.c., 115.

Šeovica – Širinci – Kričko brdo – Kovačevac – Donji Čaglić – periferija Pakraca i Kusonje.⁹⁹ Borbe u sutonu operacije *Orkan* na pakračkom bojištu završene su uz jaki neprijateljski otpor, a napadi su usporeni zbog velikih minskih polja, konfiguracije zemljišta i zimskih uvjeta oko Brusnika gdje su i stale.

Virovitičko i daruvarsko područje također nije bilo pošteđeno granatiranja i raketiranja neprijateljskog zrakoplovstva. U to su se mogli uvjeriti i promatrači Europske zajednice koji su u Daruvaru uživo svjedočili ustrajnim topničkim udarima raketa *zemlja-zrak*. Napadi neprijateljske vojne sile bili su učestali i na područje Virovitice, kada je iz neprijateljskog uporišta Miokovićevo napadnuto naselje Removac višecjevnim lanserima raketa te minobacačima. Praksu je JNA nastavila kada je iz svog uporišta Batinjani napadala Donji Daruvar i Šuplju Lipu 9. studenoga. Vrlo važno je napomenuti da je upravo virovitičko područje i njegova obrana bilo ključno i zaslužno za nemogućnost presijecanja zapadne Slavonije prema granici s Mađarskom. U tom kontekstu, neprijatelj će pokušavati razne diverzije i svoje napade usmjeriti na ometanje prometnica na pravcu Slatina – Orahovica i Slatina – Daruvar kako bi ovladao i Podravskom magistralom, žilom kucavicom i tada jedinom poveznicom istočne i zapadne Slavonije. Stoga ju je trebalo adekvatno osigurati i omogućiti njenu prohodnost, obzirom da je bila jedina veza istoka sa Zagrebom i obratno. Nositelj obrane na slatinskom području bila je domicilna 136. brigada HV koja je hrabro odgovarala na napade na Mikleuš, Donji Daruvar, Končanicu i Šuplju Lipu 11. studenoga. U stabilizaciji obrane grada Daruvara sudjelovala je između ostalog i Policijski štab grada Daruvara, osnovan krajem kolovoza 1991. godine, pripadnici Narodne zaštite i lokalni dragovoljci koji su veliku zalihu oružja stekli deblokadom vojarne Polom u Doljanima, velikog skladišta naoružanja i streljiva JNA, čime je znatno promijenjena dinamika i tijek obrambenog rata u Hrvatskoj. Upravo oružje PZO (*9K32 Strelja 2-M*) zaplijenjene iz vojarne Polom zaslužne su za obaranje pet neprijateljskih zrakoplova tijekom 1991. godine, a potvrđeni su u listu *Hrvatski zrakoplovac* od svibnja 1992. godine.¹⁰⁰

Dana 12. prosinca 127. virovitička brigada počela je s borbenim djelovanjem duž crte obrane s ciljem oslobađanja okupiranih sela na smjeru Slavonska Pivnica - Đulovac i na smjeru Jasenaš - Đulovac. Oslobodila je kotu Budim, sela Kornaš, Staru Krivaju i Veliku Klisu. Neprijatelj je potisnut prema Papuku i selu Đulovac.

Pritisak HV natjerat će 12. i 13. prosinca da se civilne snage povuku s Papuka. U povlačenju paravojne postrojbe *Beli orlovi* i „četnici“ su „počinili teški pokolj nad civilnim stanovništvom, ubivši najmanje 42 osoba, uključujući žene i starce u naseljima Voćin i Hum(...) Kada su napuštali Voćin, u noći 13. prosinca 1991. uništili su hrvatske kuće i eksplozivom razorili mjesnu katoličku crkvu staru preko 500 godina, u kojoj su skladištili oružje. Prema izvještajima, još 20-ak hrvatskih mještana u susjednim selima (Bokanama, Kraškoviću, Miokovićevu i Zvečevu) također je strijeljano“...¹⁰¹ Pripadnici 127. virovitičke brigade su 15. prosinca ušli u jako neprijateljsko uporište na sjeveru Papuka, Miokovićevo otkuda su se planirali i izvodili napadi na cijelo područje Papuka i Bilogore. Zatekli su više ubijenih i nekolicinu živih civila koji su svjedočili strašnom teroru i zločinima neprijateljskih postrojbi. Istog dana hrvatske snage oslobodile su sela Donji, Srednji i Gornji Borki. Tako su, po izjavi generala Špegelja da je „Papuk i sve sjeverno od Papuka u cijelosti oslobođeno (...) a

⁹⁹ D. MARIJAN, 2016., o.c., 115.

¹⁰⁰ N. IVKANEC, *Moja sjećanja: Domovinski rat '91. – '95. Glina – Daruvar – Pakrac*, Čazma, Daruvar, Pakrac: Grad Čazma, Grad Daruvar, Grad Pakrac, 2006., 146

¹⁰¹ Prema izvješću Amnesty internationala: *Yugoslavia – further reports of torture*, London, ožujak 1992., 6-8.

samo je pitanje dana kada će snage HV potpuno vladati cijelim područjem zapadne Slavonije i satjerati ostatke neprijatelja u Savu“ najavljene daljnje oslobodilačke aktivnosti“.¹⁰² Ujutro 15. prosinca 127. brigada oslobodila je Miokovićevo i udarila temelje za oslobođenje Voćina. Homogenim i iznenadnim napadom 55. i 57. sb oslobodene su 15. i 16. prosinca Gornje, Srednje i Gornje Borke te Katinac i Potočani. Pedesetdrugi bataljun je okončao oslobađanje Daruvara 18. prosinca zauzimanjem zaselka Zaile. Rastrojeni hrvatskim napadnim djelovanjima i poljuljanog samopouzdanja, neprijatelj je opet iz svojih uporišta Đereze i Grahovljani 22. prosinca ošteti plinske instalacije i dalekovod, čime su dijelovi općina Daruvar i Pakrac ostali bez struje

Slatinska 136. brigada zauzela je 23. prosinca područje oko Bučja gdje se spojila sa 123. brigadom u Kamenskoj iako je JNA zrakoplovstvom pokušala prekinuti njihovu akciju oslobodjenja Bučja.

Literatura i izvori

1. *gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, (gl. urednik Josip Lucić), Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb: Glavni stožer Oružanih snaga RH, 2012.
- I. BANAC, *Raspad Jugoslavije; eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima*, Zagreb: Durieux, 2001.
- D. BILANDŽIĆ, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, Zagreb: AGM, 2001.
- Povijest Hrvata; od 1918. do danas*, Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- P. J. COHEN, *Tajni rat Srbije; propaganda i manipuliranje prošlošću*, Zagreb: CERES, 1997.
- I. CRKVENČIĆ - Z. PEPEONIK, «Zapadna Slavonija – razvoj narodnosnog sastava», *Društvena istraživanja*, Zagreb, 2/1993., br. 2-3., 335-364.
- M. CUPEK HAMIL, *Konferencija o miru u Jugoslaviji i raspad jugoslavenske federacije*, Zagreb: Leykam international, 2008.
- A. FINLAN, *The Collapse od Yugoslavia 1991-1999*, Oxford: Ospray Publising, 2004.
- N. IVKANEC, *Moja sjećanja: Domovinski rat '91. – '95. Glina – Daruvar – Pakrac*, Čazma, Daruvar, Pakrac: Grad Čazma, Grad Daruvar, Grad Pakrac, 2006.
- V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd 1993.
- R. DRAGOVIĆ KLEK, *Deset godina poslije*, Zagreb: Vlastita naklada, 2001.
- D. MARIJAN, *Graničari: Prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006.
- D. MARIJAN, „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, (Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić), Hrvatski institut za povijest, Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: Nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica Miškulin i Mladen Barać), Slavonski Brod – Zagreb 2012.
- D. MARIJAN, *Domovinski rat*, Zagreb: Despot infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016.
- D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, Novska: HVIDRA Novska, 2009.
- N. MARTINIĆ JERČIĆ, Operacija Papuk-91 (oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine), *Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 2014., 45-69.

---

¹⁰² D. RUNTIĆ, 2005., o.c., 237.

- A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10; prva uspješna oslobodilačka operacija Oružanih snaga Republike Hrvatske u Domovinskom ratu*, Zagreb: Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH, HMDCDR, 2011.
- J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, Nova Gradiška: Arca, Grad Nova Gradiška, 2010.
- I. MIŠKULIN, *Imas puska, imas pistol? O mirovnim pregovorima UN-a u zapadnoj Slavoniji*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, 2014.
- A. NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb: HMDCDR, 2011.
- S. PELEH, *Tragom ratnog puta Devedesetdevete brigade ZNG/HV*, Udruga hrvatskih branitelja Domovinskog rata 99. brigade, Zagreb 2009.
- Povijest Hrvata: od 1918. do danas* (gl. ur. I. Perić), Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- B. RADOVIĆ, „Yugoslav Wars 1991-1999 and Some of Their Social Consequences“, u *Torture in War, Consequences and Rehabilitation of Victims: Yugoslav experience*, Beograd: IAN International Aid Network, 2004.
- Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. - 1991.– od zajedništva do razlaza*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. - 1995., Dokumenti*, knjiga 2., Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojskih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990. – 1991.), Zagreb: HMDCDR, 2007.
- D. RUNTIĆ, *Domovinski rat*, knj. 2: Vrijeme rata, Vinkovci: Neobična naklada, 2005.
- R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli*, Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 1996.
- M. VALENTIĆ, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995., Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Zagreb: Knjiga Print, 2010.
- A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata grada Nova Gradiška, Arca d. o. o., Nova Gradiška 2009.

Internetski izvori:

- [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Yugoslavia further reports of torture.pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Yugoslavia%20further%20reports%20of%20torture.pdf) (28. travanj 2017.)
- OSLOBODILAČKA AKCIJA HRVATSKE VOJSKE U ZAPADNOJ SLAVONIJI „ORKAN-91.“ - <http://hcz-zu.hr/oslobodilacka-akcija-hrvatske-vojske-u-zapadnoj-slavoniji-orkan-91/> (20. ožujka 2017.)
- 31.10.1991 - Presretnuti razgovor Karadzic - Veljko Dzakula - <https://www.youtube.comhttp://hcz-zu.hr/oslobodilacka-akcija-hrvatske-vojske-u-zapadnoj-slavoniji-orkan-91/watch?v=ku7RPCiNcW0> (27. ožujka 2017.)
25. obljetnica Akcije “Šagovina 91.” - <http://radiong.hr/v2/25-obljetnica-akcije-sagovina-91-foto/> (2. travnja 2017.)
- Operacija Orkan '91 – Prva velika ofenziva Hrvatske vojske - <http://braniteljski-portal.hr/Novosti/OBLJETNICE/Operacija-Orkan-91-Prva-velika-ofenziva-Hrvatske-vojske> (14. travnja 2017.)

Tjednici:

Hrvatski vojnik
Vojna povijest
Hrvatsko slovo

**David Magdić:
Liberation of Western Slavonia in Operation *Orkan* '91.**

Summary

In the introductory part, the author gives a historical retrospective of the dissolution of the Yugoslav federation grosso modo, as an introduction to the war events of the 1990's. It further provides insight into one of the most important liberation operations in the area of western Slavonia during the initial phase of the war and, based on relevant literature and sources, describes its course, significance and achieved results. The operation was named Orkan and as such represents one of the rare and fundamental victories in 1991, becoming the starting point for further spread of SAO Western Slavonia, and thus of Serbian aggression.